

Kalapács alatt

(Megjelent: Manager Magazin 2006. szeptember)

Zsinagóga-üzlet: A magánkézben lévő, használaton kívüli zsidó imaházat árverezik. Az érintettek marakodnak, a zsinagóga lassan összeomlik.

Mivel alá volt pincézve a két első épület, ott lett volna az ír kocsmá. “Az egy minőség, az egy színvonal, nem véletlenül abban gondolkodtunk annak idején” – meséli Krug Gusztáv, a kőszegi zsinagóga privatizációt követő első tulajdonosa, mi volt a terve a zsinagógához tartozó két épülettel. Krug 1996-ban a Kincstári Vagyonkezelő Szervezet által kiírt pályázaton vette meg a 150 éve épült zsinagógát és melléképületeit, alig több mint bruttó négymillió forintért. (A zsinagóga rendszerváltás előtti történetét lásd A múlté című írásunkban az 57. oldalon.) Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMvH) – a mai Kulturális Örökség Hivatala (KÖH) elődje – az ír kocsmá létesítésébe nem egyezett bele, abba viszont igen, hogy a pincszinten étterem, a földszinten pedig üzletek működjenek. Krug az OMvH jóváhagyásával hangversenyterem és kiállítótér funkciót szánt az épületnek, csak hogy nem volt pénze a helyreállítására, ezért egy kulcsi vállalkozónak eladta azt a két melléképülettel együtt. Az új tulaj, Molnár Gyula befektetési céllal vásárolta meg a zsinagógát Krugtól, így ő sem nyúlt az épülethez. Jelenleg is az ő tulajdonában van.

A vevők

Az 1996-os állami értékesítéskor egy szombathelyi házaspár, Béres Anikó és férje, Béres Sándor is pályázott, de Krug jobb ajánlatot tett. Majd tíz évvel később végül mégis övék lett a két melléképület.

Béresék üzethelyiségeket adnak ki Szombathelyen, helyi szinten tehetős vállalkozók. Anikó szenvedélyes régiséggyűjtő, rendszeresen jár a szombathelyi, az oberwaldi és a bécsi zsibvásárokra. Lakásuk tele van a legkülönbözőbb típusú és értékű csecsebecsékkel, műtárgyakkal. Válogatás nélkül vásárol. A nagyszülei révén zsidó kötődésű Anikó azt állítja, azért akarta megvenni a zsinagógát, mert szeretne emléket állítani a holokausztnak. A kőszegi zsinagóga sorsát a privatizáció óta folyamatosan figyelemmel követi. Lépni azonban csak akkor tudott, amikor Molnár Gyula ellen végrehajtási eljárás indult. Molnár hitelt vett fel a Dunaföldvár és Vidéke Takarékszövetkezettől, de mivel tanyadiszkója csődbe ment, nem tudta visszafizetni. Ekkor került jelzálog a zsinagógára, majd megkezdték az árverését is (akárcsak Molnár egy másik, kulcsi ingatlanának.) A zsinagóga és melléképületei helyrajzilag kettéosztott telken, külön alszámon szerepelnek, így külön értékesíthetők. A telket még az ötvenes-hatvanas években bontották meg, hogy a korábban a kiszolgálóhelyiségként funkcionáló melléképületeket (egyikben a hittanoktatás volt, másikban a templomszolga lakott) egyházi ingatlanból lakóingatlanná nyilváníthassák.

A privatizáció idején, az értékesítés előtt lett volna az államnak utoljára lehetősége a telket egyesíteni, de sem akkor, sem az árverésig senki nem gondolta, hogy a lényegtelennek tűnő alszámok milyen bonyodalmakat szülnek. Mióta azonban az árverésen a melléképületekért egyedülként licitáló Béresék (a 72 millióért meghirdetett zsinagógára senki sem jelentkezett) a 8 milliós kikiáltási ár feléért birtokon belülré jutottak, azóta támadások keresztüztüzebe kerültek, s fellángoltak az indulatok. (A végrehajtási törvény értelmében ha a kikiáltási árra senki nem licitál, akkor lefelé kell vinni az árat, maximum a kikiáltási érték feléig. 2005-ben szintén meghirdették árverésen a zsinagógát, de nem volt jelentkező.)

A támadók

Béresék 4 millió forintért hozzájutottak egy Kőszeg belvárosában lévő 518 négyzetméteres telekhez, két 50 négyzetméter körüli, felújításra szoruló lakóépülethez, igaz, szolgalmi

jogkötelezettséggel (vagyis átjárást kell biztosítaniuk a zsinagóghoz) és a KÖH által valamelyest korlátozott felhasználási lehetőségekkel. És mivel az árverésen egyedül ők jelentek meg, több helyről kapják azt a vádat, hogy a végrehajtóval összejátszva, titokban tartva maguk szervezték az árverést. Az önkormányzat képviselője és a szombathelyi zsidó hitközség elnöke azt állították egy, a zsinagóga történetét feldolgozó dokumentumfilmben, hogy az árverés kifüggesztése a helyhatóságon gyakorlatilag elmaradt. (A *Zsinagógát vegyenek!* című filmet Gellér-Varga Zsuzsanna rendezte, s egyik szerkesztő-riportere e cikk szerzője volt, ők kaptak értesítést az árverést megelőzően az eseményről – a szerk.)

Molnárék úgy érzik, hátrányos helyzetbe kerültek azzal, hogy valaki elfoglalta a melléképületeket, hiszen nehezebbé vált a zsinagóga értékesítése. „Az unokaöcsém bíróság előtt megtámadta az árverést” – mondja a manager magazinnak Tokaj Margit, Molnár nagynénje –, „az árverési ár ugyanis túl alacsony volt.” (Molnárt e történetben minden fórumon Tokaj képviseli, mondván: nagyrészt az ő pénzét fektette be az épületegyüttesbe.) A melléképületek kikiáltási árának abszurd voltát Tokaj azzal támasztja alá, hogy a 72:8 arány, amelyre az épületegyüttes összértékét most bontották, nem felel meg a privatizáció korinak, akkor ugyanis jóval nagyobb hányadot képviselt a két melléképület. Amíg a bíróság nem dönt, újabb árverésre nincs esély.

Jelinek Endre György, a szombathelyi hitközség elnöke a dokumentumfilmben azzal vádolta Béreséket, hogy csak nyereszkes célból vásárolták meg a telket és a melléképületet, s attól tartott, hogy ugyanezért akarják megszerezni a zsinagógát is. Szerinte zsinagógát csak olyan ember vegyen, akinek vallási kötődése van, s célja a szakrális jelleg újjáélesztése.

Béresék nem értik, hogy miért támadják őket, hiszen épp hogy meg akarják menteni az épületet. Azt meg végképp nem értik, hogy miért olyanok vádolják őket, akik nem tették meg azt, amit megtehettek volna: a magyarországi zsidó hitközség egyszer a hetvenes években, egyszer a privatizációkor lemondott az állam által felajánlott tulajdonról, de még most, az árverésen sem jelent meg a szombathelyi zsidó hitközség. Jelinek praktikus ellenérve az, hogy „nem lehetett tudni” az árverésről. Elviekben meg úgy gondolja, hogy morbid lenne, ha a zsidóknak kéne visszavásárolni azt, ami eredetileg a jogos tulajdonuk. „De lehet, hogy a hitközség döntött volna és mi vásároltuk volna vissza az első részt” – tette hozzá Jelinek a dokumentumfilmben. Béreséket egy prominens önkormányzati képviselő is rosszhiszeműnek, tisztán nyereszkesedőnek titulálta, megfejelve azzal a – jogilag egyébként helytelen – érveléssel, hogy a melléképületek tulajdonosaként elővásárlási joguk lesz magára a zsinagógára.

Közös ló

Ezek után már nem is annyira meglepő, hogy egy éven belül két alapítvány is született a zsinagóga megmentésére. Az egyiket, a Sorstalanság Alapítványt Béresék hozták létre, a másikat, egy közalapítványt pedig a zsidó hitközség kezdeményezésére a kőszegi önkormányzat. Ez utóbbi most van bejegyzés alatt. Béresék alapítványának kuratóriumi elnöke a zsidó hitközség egyik tagja, ami némi felháborodást váltott ki, s megosztottságra utal az alig néhány tucat fős aktív tagot számláló szombathelyi hitközségen belül.

A közalapítvánnyal kezdetben az volt az önkormányzat és a hitközség terve, hogy az majd eléri a zsinagóga állami kézbe való visszajuttatását, a dokumentumfilmben legalábbis még így nyilatkoztak. Azóta belátták, hogy erre sok esély nincsen, s most nem a támadás, hanem az összefogás erejében bíznak: meg akarják győzni Molnárékat (illetve a hitelezőt) és Béreséket, hogy tulajdonrészeiket vigyék be az alapítványba, amelybe magánszemélyeket és cégeket is bevonnak majd, s pályázati úton pénzeket szereznek a felújításra illetve később a működtetésre. Molnárék a befektetésük hasznát akarják vizontlátni, eszük ágában sincs beszállni a zsinagógával az alapítványba. Tokaj Margit szerint ha a zsinagógára költött összeget bankba tette volna, százmillió forintnál többet érne. Ő ennyiért adná el a zsinagógát.

Beszéltek a zsidó hitközség képviselőjével, és gazdasági ötleteket adtak neki, hogy a létrehozandó közalapítvány miként tudja megvásárolni tőlük az ingatlant.

Béresék sem akarnak csak úgy beleugrani az alapítványba, bár ők elvileg nem zárkoznak el. „Nem úgy kell kezdeni, hogy övék legyen minden tulajdon” – mondta Béres Anikó a manager magazinnak, hozzátéve, hogy ha egy-két év alatt az alapítvány felmutat valami érdemi tevékenységet, akkor nagyon szívesen adják be ők is a maguk érdekeltségeit. A hitközség és az önkormányzat hiszi is, meg nem is: az ő szemükben ez pont jó érv arra, hogy Béresék a jó szándék égisze alatt nyereszkedjenek az ingatlannal.

Nélkülük

A zsidó hitközség megpróbál ugyan élére állni a folyamatoknak, abban gondolkodva, hogy szakrális funkciót kell adni az épületnek, de ez nem okvetlenül fedí a helyi zsidók igényét. „A vallás rá van kényszerítve erre a közösségre” – mondta a manager magazinnak egy magát zsidónak valló szombathelyi lakos, utalva arra, hogy a pénteki szertartásra csak nagy nehezen tudják összehozni a szükséges számú embert. Szerinte a hitközség szervezetileg is képtelen lenne működtetni egy ekkora intézményt, hiszen kevesen vannak, s kellő jártasságuk sincs.

Polgár Tibor, a VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság nyugat-dunántúli képviselőjének vezetője szerint az uniótól új funkció kialakítására lehet támogatást elnyerni a zsinagóga számára. Olyan arculatot kéne kialakítani, ami a város érdekét szolgálná, ő reálisnak a turisztikai funkciót látja. A szervezeti háttér kialakításában Polgár szintén nagy szerepet szánna az önkormányzatnak: annak kéne háttérintézményt felállítania, amelyik szervezné a kulturális eseményeket, s gondját viselné az épületnek.

Hauer Tamás polgármester-helyettes ugyanakkor a manager magazinnak úgy nyilatkozott: a városnak a zsinagóga működtetésére „nem volt, nincs és nem is lesz pénze”, még akkor sem, ha pályázhatnának uniós forrásokra, mert életfontosságú dolgokban is szűkre kell szabni a költségvetést. Szerinte a zsinagóga ügyében a legfőbb gond az, hogy Kőszegen nem élnek zsidók.

A hivatal

A KÖH egy tavaly született tanulmánya arra hívja fel a figyelmet, hogy noha statikailag megbízható az 1856-ban épült műemlék, a megrongálódott tetőszerkezet valamint a hiányzó vakolat, a málló téglák miatt „a 24. órában vagyunk”. Ivicsics Péter, a KÖH műemlékfelügyelője 20 éve foglalkozik Szombathely és környéke műemlékügyeivel, így a privatizáció óta jól ismeri a zsinagóga történetét. Szerinte a műemlékvédelem mulasztott akkor, amikor a 2004-es árverés előtt nem hívták fel a figyelmet a két helyrajzi alszám külön történő értékesítésére. A KÖH annyit tehetne, hogy az államot rábírja az épület megvásárlására, esetleg kisajátítására, de a zsinagóga értéke szerintük ezt nem indokolja. Ivicsics egyébként egykedvűen teszi a dolgát, ügyelve a részletekre. Pontosabban, csak a részletekre ügyelve.

Miután Béresék megvették az épületeket, a műemlékesek falkutatást végeztek, egy állítólagos rituális fürdő nyomait keresték – ahogy az az ilyen esetekben lenni szokott, Béresék költségén. Értékes tárgyi emlékeket nem találtak. Engedélyezték a tető cseréjét, meghatározva, hogy milyen típusú cserepet használhatnak, igaz, a tető gerincén lévő cserepekre nem tértek ki. (A KÖH szerint úgy lehet az épület jellegét megőrizni, ha 30 százalékban régi, 70 százalékban pedig új cserepet tesznek fel. A kicsit nyakatekertnek tűnő ötlet nem volt kivitelezhető, mert a két típus nem egyforma méretű, így ettől a kikötéstől eltekintettek a műemlékesek.) Béresék megcsináltatták a tetőt, majd Ivicsics – a kulturális értékeket védendő – azt mondta: a gerincen lévő kúpcserepeket le kell cserélni, mert búbosak, ahelyett hogy simák lennének.

Béresék úgy tervezték, hogy a zsinagóghoz kapcsolódóan galériát, kávézót, esetleg művészlakást alakítanak ki belőlük, kiszolgáló, kiegészítendő a zsinagóga majdani művészeti programjait. Az is felmerült bennük, hogy négy gyermekük közül valamelyik odaköltözzön. A KÖH rábólintott, azzal a kikötéssel, ha visszaállítják eredeti funkciójába, vagyis imateremmé alakítják az egyik épület nagyszobáját.

A műemlékesek elvileg kötelezhetik a mindenkori tulajdonost az állagmegővésre, ezen a téren azonban semmilyen eredményt nem sikerült elérni a rendszerváltás óta. Krug felújítási kötelezettséggel vette meg az államtól a műemléket, de mivel annak lejártá előtt túladott rajta, ő nem minősül „sárosnak” a folyamatos állagromlásban. Nem így a következő tulaj, Molnár Gyula, akire a KÖH már többször kivetett bírságot, egyenként százezer forint értékben. Tavaly változott az eljárási törvény, azóta értékarányosan is bírságot lehetne a hivatal, de erre még nem került sor, mert – Ivicsics legalábbis így érvelt – még az előző bírságokat próbálják meg behajtani az APEH segítségével. Arra a kérdésünkre, hogy akkor is kivethetnék-e az immár magasabb összegű bírságot, ha az előző még nem folyt be, természetesen igennel válaszolt a KÖH képviselője, de hogy miért nem élnek ezzel a kényszerítő erővel, arra nem kaptunk választ. A KÖH ehelyett a saját illetve az adófizetők zsebébe nyúl: az idén kiutaltak 750 ezer forint gyorssegélyt, hogy a zsinagóga tetőszerkezetén lévő 5-6, a festményeket elázással fenyegető lyukat betömjék. A javítási munkálatok most nyáron kezdődtek el.

Epilóg

A dokumentumfilm június végi kőszegi bemutatóján a szereplők nagy része jelen volt. A vetítés végén olyan veszekedés volt kipattanóban, hogy a moderátor lefújta a programban szereplő vitát. Ehelyett egy fogadáson nyílt alkalom a párbeszédre, immár egymás között, borospohárral a kézben. Azon az estén is (akárcsak korábban) sokak szájából elhangzott, hogy „én aztán igazán szívemen viselem a zsinagóga sorsát”. Molnárék igyekeznek olyan vevőt találni, akit velük ellentétben érdekel, hogy kulturális kincs van a tulajdonában – igaz, csak olyan felel meg nekik, aki hajlandó befektetésük hasznát kifizetni. A szombathelyi zsidó hitközség gründol egy alapítványt – igaz, pénzt nem tesz bele, csak gondoskodik a felújított zsinagóga megfelelő működtetéséről. Az önkormányzat támogatja a vallási szervezetet – igaz, csak erkölcsileg. Béresék pedig csinosítgatják a melléképületet, hátha egyszer galériát tudnak ott nyitni – igaz, ők akkor is nyernek, ha a zsinagóga szép csendben összedől. De hogy valódi tervük a zsinagóga helyreállítása és kulturális, szakrális intézményként való működtetése, ezt senki nem hiszi el nekik – igaz, csak így lehet elérni, hogy elmenjen a kedvük tőle.

Gaal Ilona

A múlté

A kőszegi zsinagóga 1856-ban épült, s egészen a második világháborúig funkciójának megfelelően használták.

A világháborúban Kőszegről szinte teljesen eltűntek a zsidók. Mi több, Kőszegen munkatábor is működött, amelyre a város a nyolcvanas évektől emlékezett hivatalosan is: ekkor a városközponton kívül emlékhelyet avattak – egy építkezésről ottmaradt oszlopot “varázsoltak” emlékoszloppá.

A világháborút követően a zsinagóga kiürült – egyes városi legendák szerint időnként raktárnak használták –, melléképületeiből pedig tanácsi lakásokat alakítottak ki.

A hetvenes években az állam felajánlotta a zsinagógát a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének, amely akkor lemondott róla. A rendszerváltást követően az önkormányzat azzal a feltétellel kaphatta volna meg a zsinagógát, ha 1997 végéig elvégzi a műemléki helyreállítást. Az önkormányzat ezt a terhet nem vállalta, gondolván, a zsinagóga akkor is

Kőszegen marad, ha az állam újítja fel – emlékszik vissza Básthy Tamás, aki 1990-től 2002-ig volt a város polgármestere. A hitközség szintén nem vállalta a felújítási költségeket, nem tartott igényt az imaházra. Csakhogy a Kincstár nem tartotta meg saját kezelésben, hanem privatizálta az ingatlant.

A magánosítás előtt azonban a városiak kezdeményezésére, az önkormányzat részvételével létrejött egy alapítvány a zsinagóga életre keltésére, de rövid működését nem koronázta siker. Tavaly érdeklődött a zsinagóga iránt Sass Sylvia operaénekesnő, aki az épület kiváló akusztikája okán mesterkurzusokat szeretett volna tartani, illetve kulturális centrumot kialakítani. „Az Önkormányzat vezetőivel is leültem erről beszélgetni, ezt írásban is megfogalmaztam. Aztán nem történt semmi” – tájékoztatta e-mailben a manager magazint a Franciaországban élő operaénekesnő. Pedig, hogy szándékának nyomatékot adjon, fellépett egy kőszegi koncerten is tavaly nyáron – ingyen.